

Književne novosti.

Prešeren in Slovanstvo. O stoletnici pesnikovega rojstva napisal prof. Fr. Ilešič. Ljubljana. L. Schwentner. 8°. 44 str. Cena 70 h -- 35 kr.

Poleg »Prešernovega albuma« in raznih krajših spisov v slovenskih in slovanskih ter tujih časopisih izšla je tudi brošura pod gori navedenim naslovom, ki zasluži največje pozornosti. Mnogokoga bode presenetila, ker iznaša na javnost nazore o slovanstvu Prešernovem, ki je diametralno različno od dosedanjega obče sprejetega prepričanja o Prešernu Slovanu.

Poglejmo si vsebino knjižice! »Vsled njegovega (t. j. Prešernovega) pasivnega odpora zoper ilirizem se je zamudila srečna prilika zedinjenja s Hrvati in se je pozneje planinsko slovanstvo moralo postaviti kot jednota (narod) poleg drugih slovanskih narodov. To — nič več in nič manj — pomeni Prešeren v zgodovinskem razvoju slovenstva.« To tezo dokazuje pisatelj — in jaz takoj pristavljam, da jo je tudi dokazal — nasproti onim slavospevom, ki imenujejo Prešerna proroka, rešitelja, mučenika narodovega, moža, ki je narod rešil in probudil, ki je široko razumeval slovanstvo. Spise take panegirske vsebine smo čitali tudi o poslednji priliki pesnikove stoletnice, in v nekem spisu slavi pisec Prešerna kot moža, ki je učil Slovence samopomoči, ekonomskega selfgovernmenta, asociacije, združništva in bogve še česa.¹⁾ »Politične in narodopisne razmere«, pravi dotični člankar, »so bile in so še dandanes za male narode v srednji in južnovzhodni Evropi tako zamotane, da Prešeren ni mogel prezreti, da bi nas kaki eksperimenti z jezikovnim združenjem mogli speljati z dežja pod kap.« Zategadelj je mrzel Prešeren na »bahače«, ki branijo malim plemenom izobraževati svoj jezik, »on je zedinjenje z ilirizmom smatral za nasilstvo in zatiranje«. Kdor tira važnost in korist individualnosti do take skrajnosti, temu je seveda Prešeren vzor narodnjaka, rešitelj naroda, ki ga je oteel krempljem ilirizma, ki mu je priboril samostojnost in vzbudil njegovo samozavest. Tako stanovišče zavzemajo še dandanes premnogi vplivni Slovenci, ki tesnosrčno odbijajo od sebe vse, karkoli spominja na kako popuščanje v jezikovnih vprašanjih nasproti sosednim bratom. Na svoje noge se postavljati je lepa stvar, samo je drugo vprašanje, ali je dotičnik sposoben vzdržati se na svojih nogah in živeti samostojno. Ako vidimo slabiča, ki se orjaku v bran postavlja, se čudimo njegovi smelosti, še večkrat pa se muzamo onemogli samozavesti in kar nič ne dvomimo, da mu vsa smelost v boju z orjakom ne bode pomagala niti ga čuvala propasti, ker nas izkušnja uči, da v sto slučajih 99krat slabič propade, in da je zmaga Davida nad Golijatom lepa pravljica, a malo verjetna.

¹⁾ Dotični pisatelj pač ni mislil ad verbum, da bi bil Prešeren vse to »učil« v svojih pesmih, nego on le trdi, da se nahajajo ideje o navedenih vprašanjih v teh pesmih. Saj namen lirske poezije tudi ni »razlagati«, ali »učiti« kake teoreme . . . Dotični pisatelj je po našem mnenju porabil Prešernove poezije le za folijo, da je mogel povedati nekaj aktualnih in važnih misli . . .

Uredništvo.

Pametneje bi ravnal slabič, da si poišče zaslombe pri drugovih, posebno, ako mu se sami ponujajo, in da v njih družbi z večjo verjetnostjo odbija napade. Boj pa je vse življenje. Kdor ni kladivo, je pa nakovalo; slabiči pa so navadno nakovalo, in ta uloga jim pristuje tem bolj, čim bolj so sami krivi svoje osamljenosti. Mogočnim narodom, Špancem in Italijanom ni potreba iskati zaslombe pri sorodnih Francozih; oni so sami za sebe dosti močni, da si osigurajo samostojno narodno življenje. Drugo vprašanje pa je, ali so Slovaki pametno ravnali, da so se osamosvestili in na lastne noge postavili s tem, da so odvrgli spono skupnega češkega književnega jezika. Jaz bi dejal, da so nespametno ravnali in da bi v zajednici književne češčine politično in kulturno napredovali, dočim se sedaj potapljuje v madjarščini.

Toda vrnimo se k Ilesičevi razpravi! V prvem oddelku »Kranjec — Slovenec« dokazuje pisatelj neovržno, da je Prešernu rabilo ime »Kranjec« v dvojnem pomenu. 1.) v geografskem, t. j. on imenuje Kranjce stanovnike kranjske vojvodine brez razlike njih narodnosti, torej Slovence in Nemce. 2.) imenuje »Kranjce« prebivalce slovenske narodnosti, ali tako, da jih loči od štajerskih in koroških Slovencev in da mu je literarno kranjstvo istovetno s političnim kranjstvom. Vprvič je upotrebil Prešeren besedo »Slovenec« v današnjem pomenu l. 1832. v »Črkarski pravdi«, preje so mu bili »Slovenci« to, kar imenujemo dandanes »Slovane«. Z letom 1833. je pri Prešernu »Kranjcev« vedno manj, »Slovencev« vedno več. Pa tudi odslej so Prešernu, kakor trdi Ilesič, »Slovenci« in »Sloveni« to, kar imenujemo mi »Slovane«, dokler ne dospe Prešeren v »Krstu pri Savici« do tega, da nastopajo tamkaj samo »Slovenci« in ne več »Kranjci«. Prešeren je začel kot kranjski pesnik in nehal kot slovenski. Do slovenstva pa se ni popel iz svoje iniciative, nego v to ga je prisililo občevanje z izvenkranjskimi Slovenci: Jarnikom, Slomšekom, Vrazom, Kočevarjem in občevanje z drugimi Slovani, na pr. s Čelakovskim. Le težko mu je bilo ločiti se od prvotne kranjščine in Kranjcev.

V drugem oddelku dokazuje pisatelj, da Prešeren razen svoje materinščine ni poznal nobenega drugega slovanskega jezika. Poznal ni ne hrvaščine, ne češčine, ni ruščine. Še največ se je zanimal za poljščino. Pa tudi za to prikazen imamo čisto vnanji povod, namreč njegovo občevanje s Čopom, ki se mu je priljubila poljščina ob njegovem bivanju v Lvovu, in občevanje s Poljakom Korytkom.

Tretje poglavje razpravlja o Prešernu in ilirizmu. Prešeren je, kakor se to še dandanes z veliko srditostjo godi, odbijal vsake »ptujobesedarje« od »svojih Gorenjcev«. Tudi še l. 1837. se je izrazil v pismu Stanku Vrazu, da jim pač ne pojde za roko, postaviti štajersko-hrvaško narečje na filološki prestol. Prešeren ni hotel od svoje kranjščine nič odjenjati in je v tej stvari bil srdit boj z Zupanom, Vrazom, Čelakovskim.

Zakaj je bil Prešeren zoper ilirizem, čitamo v četrtem poglavju razprave. Prešeren je bil o neizvršljivosti ilirske ideje subjektivno prepričan. Prešeren je bil edino le pesnik in zato vsej filologiji hud nasprotnik. Vsi preporoditelji slovanstva pa so morali biti filologi. Prešeren je bil evropski zapadnjak in svobodnjak, pa tudi kozmopolit, zato se ni hotel učiti slovanskih, tedaj preziranih jezikov in se je tudi sam prezirno izrazil o bogmejnih na meji Otomanov. Dalje je imel Prešeren nekako kulturno središče v Ljubljani, dočim Zagreb tedaj ni mogel kazati na kako količkaj znamenito kajkavsko, še

manj pa štokavsko literaturo. Končno Prešeren ni umel politike Gajeve, in razen tega so vplivale še druge osebne in javne prilike, da se gorenjska trma Prešernova ni dala omajati. Človek bi dejal, da se vse to dandanes godi, ker imamo na las slične prilike tudi še dandanes. Povsem odobrujem besede Ilešičeve, ki o tej priliki trdi, da je Prešeren s svojim pasivnim in negativnim odporom dokazal, da ni imel nobene politične ideje ali svrhe. Ako je Prešeren zmagal, s tem še ni dokazano, da je zmagala boljša stvar. »Če bi se bili vsi kranjski pisatelji za izobražene kroge že v tridesetih letih poprijeli srbohrvaščine, bi bilo Slovanov po Koroškem in Štajerskem sicer nekaj manj, a južnih Slovanov z enim književnim jezikom bi bilo več«. »Do l. 1848. bi se bil jezik štokavski toliko udomačil, da bi ga bila vlada kot knjižni jezik vpeljala v šole, kakor je vpeljala ilirski pravopis.«

Da bi se bili Slovenci brez težave zedinili s Hrvati, o tem ni dvoma. Narečji sta si toliko podobni, da bi štokavščina v slovenskih šolah ne delala ni desetine te preglavice, katero dela književna nemščina Kočevcem ali severnim Nemcem, ki se morajo v šolah učiti povsem različnega jezika. Jalov je tudi navod, da bi bil zaostal naš narod v obrazovanosti zaradi neumevnega mu književnega jezika. Da bi učenje visoke nemščine oviralo severne Nemce v kulturnem napredku, menda tudi najzagrizenejši Gorenjec ne bode trdil. Tem manj bi se imeli bati take posledice pri inteligentnosti našega naroda. Kaj pa je z rešitvijo narodovo od germanizacije, ki bi bila pogoltnila naš narod, ako bi bili začeli štokavski pisati! Slep mora biti in skrajno zagrizen, kdor ne vidi, da tudi gorenjska slovenščina ne bode ubranila Korošcev in drugih obmejnih Slovencev narodne smrti. Saj vidimo jasno, kako napreduje germanizacija, in vsak čas prihajajo žalostne vesti z meje. Morebiti bi se bili ti obmejni Slovenci preje ponemčili, zato pa bi se bil nemški val ustavil ob mejah onih Slovencev, ki bi bili sprejeli ilirščino za književni jezik in katerim bi bila zaslomba in ščit zajednica z mnogoštevilnim južnim slovanstvom. Sedaj pa imamo le pričakovati, da po smrti obmejnih Slovencev pogoltnejo valovi tujstva tudi ostale Slovence zapuščene in osamljene. O tekmovanju z moderno kulturo v našem narečju, ki rabi tako skromnemu številu ljudi, nočem nič spomniti. »Takrat še nismo bili narod«, pravi Ilešič, in res brez težave bi se bili književno zedinili s Hrvati, kakor so se kajkavci brez svoje škode, pač pa v svojo korist. Ta cilj bi bili toliko laže dosegli, ker so bili takrat vsi pisatelji in rodoljubi navdušeni za narodno edinstvo, ako se ne bi bila baš najimenitnejša Kranjca, Prešeren in Kopitar, temu cilju — žal — po robu postavila. Tudi dandanes bi se lahko približevali na drug način Vrazovemu cilju, ali Ilešič pravi pač resnično: »To se ne zgodi, dokler bodo pedantovski šolniki in filologi iskali le rovtarskih besed ter naglašali edino le narečja.«

Peto poglavje govori o »Prešernu in slovenskem narodu«. Ilešič je dokazoval, da Prešeren po četrtem zvezku Čbelice ni imel nobene iniciative več. Začel je zlagati nemške pesmi, spisal je »Krst pri Savici«, da bi si pridobil naklonjenost duhovščine, kar je sam pripoznal, in tako prodal svoje prepričanje; sploh je jako rezervirano ravnal o raznih prilikah. Kak skeptik in pesimist je bil glede na slovansko prebujenje, je jasno razvidno iz pisma Stanku Vrazu, katero navaja Ilešič na strani 38. — »Tak skeptik ni za mesijo«, trdi Ilešič po pravici.

V poslednjem poglavju dokazuje Ilešič, da Prešeren ni mogel postati buditelj in stvaritelj slovenskega naroda; on niti toliko energije ni imel, da bi bil pisal slovenska pisma; še leta 1847. je hotel izdati slovenske in nemške

pesmi skupno in se tako izkazati za Kranjca. Njegovo življenje je bilo pasivno. Ostal je le pri željah, da »zbudil bi slovenščino celo«, a do junaškega hotenja se ni popel. Prešeren ni bil propovednik in duhovnik svojega naroda, ni mu bil niti učitelj niti odgojitelj, on ni bil mučenik narodni in se ni žrtvoval za narod. Pomen Prešernov za Slovence je le-ta: »Bil je rojen velik pesnik, izredno nadarjen sin Apolonov, ki je v slovenskem jeziku izražal evropsko kulturo«.

To je vsebina te interesantne razprave. Gospod urednik »Ljubljanskega Zvona« je v svojem pozivu za prispevke k »Prešernovemu albumu« dejal, da mu ni pomagano s slavospevi in samo s panegiričnimi spisi, ampak da si želi temeljitih študij in resnih spisov. Želja se mu je izpolnila. Ilešičeva razprava ni panegirik in slavospev, nego resna kritika, ne Prešerna pesnika, nego njegovih obožavateljev, ki so mu izmislili svojstva in zasluge, katerih pesnik nikdar ni imel. Ne dvomim, da se bode marsikdo zgražal nad smelostjo, s katero je Ilešič raztrgal legendo o mučeništvu Prešernovem za narod. Pohvalno je, da se je našel mož, ki si upa ugovarjati splošno verovani bajki in se protiviti slepi veri avtoritete, ki je v Slovencih značajna.

S tem, da je Ilešič dokazal neutemeljenost onih legendarnih pripovedek, ni Prešernu odrekol rodoljubja. Saj je vendar jasno dokazal, kako se je Prešeren polagoma prerodil iz Kranjca v Slovenca. Tudi to priznava, da je Prešeren toplo čutil za svoj narod in da iz subjektivnega poštenega prepričanja ni usvojil idej ilirizma. Ali človek je lahko rodoljub, pri tem pa vendar brez iniciative v narodnem delu in pri doseganju narodnih vzorov. Koliko nedvojbenih rodoljubnih Slovencev je še dandanes krutih nasprotnikov južnoslovanske zajednice, dočim vidijo drugi ne manj rodoljubni spas narodov v čim večjem približevanju južnoslovenskih narečij do bodočega književnega edinstva.

Končno Prešeren s tem, da se je dokazala njegova pasivnost v doseganju narodnih in narodovih vzorov, ni nič izgubil na zasluženih slavi pesnika, ki ostane nedotaknjena. Nemci obožavajo in slavijo Goetheja, a nihče ne trdi, da je bil v dobi narodnih bojev proti Francozom kak poseben narodni buditelj, mučenik in rešitelj. Prešernu ne bomo več podtikali svojstev, ki jih ni imel, in dejanj, ki jih ni izvršil, pač pa ga hočemo slaviti kot pesnika, ki zasluhuje, da ga ljubimo, častimo ter mu postavljamo spomenike.

Ilešič je dokazal, da je Prešeren že v oni dobi, ko še ni bilo modernih literarnih vzorov, smatral poezijo za umetnost zaradi nje same brez narodnih, verskih, socialnih in političnih teženj. Njemu je bila poezija sama na sebi cilj, in baš zato je Prešeren svetovni pesnik in se njegova poezija dojemlje vsakega izobraženca, najsi bode katerekoli narodnosti.

Gospodu profesorju Ilešiču pa gre zasluga, da je očistil podobo pesnikovo vse različne šare, katero so njegovi obožavatelji nanjo nanesli. Čestitam!

Rajko Perušek.

Dostavek uredništva. Nikakega dvoma ni, da je imel Stanko Vraz širše narodno-politično obzorje in da je videl kot Slovenec dalje nego Prešeren. Mislimo pa tudi, da Prešeren, izšolan v čisto nemških šolah in živeč v tistem milieuju, v katerem je pač moral živeti, ni mogel imeti širšega narodno-političnega obzorja. Vrhutega je bil Prešeren bolj nego Vraz notranji, v samega sebe poglobljen lirik, ki v svoji bližini ni nahajal izpodbude. Resnica pa je, ki jo tudi profesor Ilešič, večkrat poudarja, da je tudi

Prešeren napredoval v slovanski zavednosti od leta do leta, in da se je njegovo narodno-politično obzorje razširjal. To dokazujejo jasno in glasno premnoge strani njegovih poezij. Eklatantno vidimo to v »Krstu pri Savici«, najsjajnejše pa dokazuje Prešernovo pravo slovansko mišljenje njegova »Zdravica«, za katero so se dosihdob naši literati in glasbeniki vse premalo brigali. V tej kratki pesmi je ves narodno-politični program Prešernov; v tej pesmi se zrcalijo pesnikovi nazori o nalogi slovanstva in človeštva sploh. Ta »Zdravica« bi bila mnogo lepša in naravnejša slovenska marseljeza, nego pa za nas neprimerni »Naprej«, ako bi se našel skladatelj, ki bi ji zložil pravi napev, ki bi vžigal in dvigal . . . Toda k Prešernovemu obzorju!

Nikar se preveč ne čudimo, če se Prešeren v tistih klavnih predmarčnih časih ni mogel dosti visoko povzdigniti nad kranjski provincializem. Ali imajo dandanes, 50 let po Prešernovi smrti, nekateri slovenski politiki širše obzorje, nego ga je imel Prešeren? Ali ni pred nekaterimi meseci neki slovenski politik objavil v »Vaterlandu« izdajskega članka, v katerem proglašča Celje za — »fremdes Gebiet«? In takih omejenih politikov in literatov, ki često ne vidijo preko mej svoje kronovine, včasih niti čez pomerij svojega rojstnega mesta ali čez plot svoje vasi, je žal še dandanes nemalo po vseh slovenskih pokrajinah. Ta ozkosrčni provincialni seperatizem je tista cokla, ki zavira ves naš napredek. Mi se sami delamo še manjše, nego smo v resnici . . .

Pod oknom. Samospev za bariton s spremljevanjem klavirja. Zložil dr. Gojmir Krek. Založil Schwentner v Ljubljani, Cena 1 K 60 vin.

Kot lirski umotvor visoko čislamo Prešernovo pesem, ki jo je Fleišmanova ljubezniva, nežno občutena popevka »Luna sije« v srcih vsega slovenskega naroda udomačila in ponarodnila. Sedaj je to pesem na novo uglasbil slovenski skladatelj, ki je na tem polju umetnosti novinec, ki pa stopa pred občinstvo samosvestno že s prvim delom kot v sebi zaokrožen muzikalen talent. Resnost in vnema sta temeljna znaka, ki odlikujeta Krekovo muzikalno delo. Prešernove besede so vseskozi prekomponovane, posamezne kitice spojene s simfoniškimi klavirskimi prehodi. Vglasbena je poezija liriških misli, podano je v glasbi vse hrepenenje, vse upanje, ves dvom in boj, ki oživljajo pesnikove besede. Skladatelj je mislil in čutil s pesnikom in podal s tem v detailu dobro premišljeno skladbo, ki vestno odgovarja pesnikovim intencijam. Pač pojmi skladatelj bol in hrepenenje dramatičnejše bolj, nego ga podaje pesnik, viharneje divja v glasbi strast, globlje upada v njej obup. Posledice so to energičnega mišljenja, intenzivnega preudarjanja, ki je našlo v harmoniški umerjenosti ljubezni, da, idealne ljubezni polnega Prešernovega besedila najkrepkejše akcente.

To novo skladbo priporočamo najtopleje vsem muzikalnim rojakom.

Dr. Vladimir Foerster.

I. koncert »Glasbene Matice«. Stoletnico Prešernovo je proslavila »Glasbena Matica« v I. svojem tosezonskem koncertu dne 9. decembra z grli svojega naraščaja, z grli mladih in čilih pevcev in pevk. Stoletje je zakončila